

как нечто само собой разумеющееся. Такие тенденции существенного изменения стиля жизни наблюдаются в сильно урбанизированных мегаполисах.

Все сказанное выше позволяет сделать несколько выводов. Во-первых, человеческое сознание «копирует» реальность всегда в измененном виде. И это существенно повышает творческий потенциал личности, расширяет ее интеллектуальные возможности, поскольку не ограничивает в подходах к восприятию действительности. Во-вторых, чувственное восприятие «кривизны» как «оформленной» материи является естественной способностью человека, это заложено в его генетической программе. Любое материальное или духовное образование наделяет уникальными, неповторимыми свойствами. Оно – единично, несмотря на повторяемость своих подобий. В-третьих, гравитационные факторы влияют на все уровни «онтического» и таким образом делают возможным момент «опредмечивания». Они конструктивным образом структурируют мир, все его системные уровни и измерения. В-четвертых, под действие гравитации, социальный онтос превращается в особую коммуникативную практику, где все участники коммуникации – равноправны, а устанавливаемые ими взаимосвязи – стабильны.

Список использованных источников

1. Арбиб М. А. Мозг, машина и математика: [пер. с англ. А. Д. Коршунова] / Майкл А. Арбиб. – М., 1968. – 224 с. (с илл.).
2. Дери М. Скорость убогания: Киберкультура на рубеже веков: [пер. с англ. Т. Парфеновой] / Марк Дери. – Екатеринбург: Ультра. Культура; М.: АСТ МОСКВА, 2008. – 478, [2] с. – (Philosophy).
3. Диксон П. Фабрики мысли: [пер. с англ.] / Пол Диксон. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 505, [7] с. – (Philosophy).
4. Дэвис Э. Техногнозис: миф, магия и мистицизм в информационную эпоху: [пер. с англ. С. Кормильцева, Е. Бачининой, В. Харитоновой] / Эрик Дэвис. – Екатеринбург: Ультра. Культура, 2008. – 480 с. – (Philosophy).
5. Кен У. Краткая история всего: [пер. с англ. С. В. Зубкова] / Уилбер Кен. – М.: АСТ: Астрель, 2009. – 476, [4] с.: ил. – (Philosophy).
6. Розенблатт Ф. Принципы нейродинамики. Перцептроны и теория механизмов мозга: [пер. с англ. В. Я. Алтаева, Б. А. Власюка, Ю. А. Крутикова, Ю. А. Патругина] / Фрэнк Розенблатт. – М.: Издательство «Мир», 1965. – 480 с.
7. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии: [пер. с фр.] / Жан-Поль Сартр. – М.: АСТ МОСКВА, 2009. – 925 с. – (Philosophy).
8. Уэрт Ч. Физика твердого тела: [пер. с англ. А. С. Пахомова, Б. Д. Сумма] / Ч. Уэрт, Р. Томсон. – М.: Издательство «Мир», 1969. – 558 с. (с илл.).

References

1. Arbib M. A. *Mozg, mashina i matematika*: [per. s angl. A. D. Korshunova] / Majkl A. Arbib. – M., 1968. – 224 s. (s ill.).
2. Deri M. *Skorost' ubeganija: Kiberkul'tura na rubezhe vekov*: [per. s angl. T. Parfenovoj] / Mark Deri. – Ekaterinburg: Ul'tra. Kul'tura; M.: AST MOSKVA, 2008. – 478, [2] s. – (Philosophy).
3. Dikson P. *Fabriki mysli*: [per. s angl.] / Pol Dikson. – M.: ООО «Izdatel'stvo AST», 2004. – 505, [7] s. – (Philosophy).
4. Djevis Je. *Tehnognozis: mif, magija i misticizm v informacionnuju jepohu*: [per. s angl. S. Kormil'ceva, E. Bachininoj, V. Haritonovaj] / Jerik Djevis. – Ekaterinburg: Ul'tra. Kul'tura, 2008. – 480 s. – (Philosophy).
5. Ken U. *Kratkaja istorija vsego*: [per. s angl. S. V. Zubkova] / Uilber Ken. – M.: AST: Astrel', 2009. – 476, [4] s.: il. – (Philosophy).
6. Rozenblatt F. *Principy nejroindnamiki. Perceptrony i teorija mehanizmov mozga*: [per. s angl. V. Ja. Altaeva, B. A. Vlasjuka, Ju. A. Krutikova, Ju. A. Patrugina] / Frjenk Rozenblatt. – M.: Izdatel'stvo «Mir», 1965. – 480 s.
7. Sartr Zh.-P. *Bytie i nichto. Opyt fenomenologicheskoy ontologii*: [per. s fr.] / Zhan-Pol' Sartr. – M.: AST MOSKVA, 2009. – 925 s. – (Philosophy).
8. Ujert Ch. *Fizika tverdogo tela*: [per. s angl. A. S. Pahomova, B. D. Summa] / Ch. Ujert, R. Tomson. – M.: Izdatel'stvo «Mir», 1969. – 558 s. (s ill.).

Kharchenko Y. V., Ph.D., Associate Professor, Head of Department of Philosophy and Political Science, Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko (Ukraine, Kirovograd), kharchenkojv@gmail.com

Effects of communicative ontos news on subjective perception

Society is amorphous, plastic, it features «curvature» and variation in any point, because communication processes display exceptional mobility all interacting elements (especially people who form a holistic communicative space). It is the so-called «system». This means that one system to inexplicable reason «inscribed» to another (in nature) and operates it as possibly artificial and possibly natural, education. There is various ontic measurement of social existence. Subjective-objective social whole manifests itself in nature as «attraction» of two dimensions—the spiritual and material. In turn, by the interaction of the spiritual and material, formed culture and civilization. Being under the influence of the gravitational action on them, they form factors for other more local social dimensions—the sphere of culture and art, politics, economy, science and technology.

Keywords: communicative ontos, spiritual, material, culture, civilization.

Харченко Ю. В., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та політології, Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка (Україна, Кіровоград), kharchenkojv@gmail.com

Особливості впливу комунікативного онтосу на суб'єктивне сприйняття

Соціум – явище аморфне, пластичне, йому притаманне «викривлення» та флуктуація в будь-якій його точці, оскільки комунікативні процеси відображають виняткову мобільність усіх взаємодіючих елементів (особливо людей, які й формують цілісний комунікативний простір). Він є так званою «системою в системі». Це означає, що одна система «вписана» в іншу (в природу) й функціонує в ній в якості ймовірно штучного, а ймовірно і природного, утворення. Існують різні онтичні виміри соціального буття. Суб'єктивно-об'єктивне соціальне ціле проявляється в природі як «тяжіння» двох вимірів – духовного й матеріального. В свою чергу, в результаті взаємодії духовного й матеріальних факторів, вони формують інші більш локальні соціальні виміри – сферу культури і мистецтва, сферу політики, економіки, сферу науки і техніки.

Ключові слова: комунікативний онтос, духовний, матеріальний, культура, цивілізація.

***

УДК 159.923.2:303.094.4:316.32

Ярошенко Л. В.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
суспільних та педагогічних дисциплін,
Український державний університет фінансів
та міжнародної торгівлі (Україна, Київ),
L.yaroshenko@meta.ua

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН «НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ»: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Аналізуються теоретичні засади дослідження формування національної ідентичності. Національна ідентичність визначається як співвіднесеність соціального суб'єкта з нацією, її символами, цінностями, культурою, історією, територією, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами. Національна ідентичність розкривається через такі опорні смисли, як національні почуття, національна свідомість, національний характер, ментальність, національні образи світу, національна ідея. Основними чинниками, які визначають формування національної ідентичності, є історична територія, мова і культура, єдиний економічний простір, релігія і спільні міфи та історична пам'ять, єдині закони тощо. У статті обґрунтовано, що глобалізація, як історична форма єдності світової спільноти, послаблює національні структури на різних рівнях їх буття: державному, національно-етнічному, індивідуальному; змінює спосіб ідентифікації подій та явищ учасниками глобального суспільства, трансформуює традиційні структури та принципи самоідентифікації.

Ключові слова: етнос, нація, національна ідентичність, самоідентифікація, національна свідомість, національний характер, ментальність, національні образи світу, національна ідея.

Для України, яка сьогодні прагне зайняти достойне місце серед світової спільноти, надзвичайно актуальними стають процеси формування національної ідентичності, становлення національної свідомості, свідомості етносу, народу-нації, рівень їх розвитку і особливості механізмів їх функціонування. Українська нація сьогодні знаходиться

в полі таких суперечливих соціально–цивілізаційних тенденцій як глобалізація і національно–етнічне, державне уособлення, модернізація і постмодернізація, спрямованість на Захід або на Схід, що свідчить про мозаїчність і сегментованість українського соціуму, різноспрямованість устремлень різних верст населення, наявність кількох субкультур і створює ситуацію перманентної «системної кризи суспільства».

Національно–державна розбудова України передбачає осмислення процесу формування національної ідентичності, як одного із пріоритетних чинників консолідації суспільства і набуває сьогодні особливої актуальності. Пріоритетним завданням є консолідація громадян України навколо спільних національних інтересів і культурних цінностей, збереження національного миру, подолання існуючих суперечностей і міжетнічних конфліктів. Науково–дослідницький інтерес спрямовано на розуміння сучасних форм усвідомлення людьми їхньої причетності до свого народу і нації, адже справжнє відродження можливе лише через засвоєння духовних багатств власного народу і людства взагалі.

Нам дуже близькі розмірковування американської дослідниці Л. Грінфелд з приводу сучасного розуміння ідентичності. На її думку ідентичність має п'ять найважливіших аспектів. По–перше, це людські переконання: нація існує доти, доки її члени визнають один одного як співвітчизників і прагнуть продовжувати спільне співіснування; по–друге, спільне історичне минуле, спільні обов'язки й уявлення про спільне майбутнє; по–третє, є спільні дії, тобто дійова ідентичність; по–четверте, постійне проживання в одній країні і, по–п'яте, спільні характеристики, що об'єднують поняття «національного характеру» і котрі формують загальнонародну культуру [1, с. 35].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких так чи інакше досліджувалось питання «формування» нової національної (субнаціональної, цивілізаційної, європейської тощо) ідентичності, свідчить про великий інтерес до цієї проблематики. Слід особливо зазначити роботи таких західних учених як Б. Андерсон, А. Аппадурі, З. Бауман, У. Бек, П. Бергер, Г. Блумер, Ф. Бродель, П. Бурдьє, А. Віліс, А. Вільсон, Ю. Габермас, С. Гантінгтон, Е. Гідденс, І. Гофман, М. Грох, Р. Дарендорф, Е. Еріксон, М. Кастельс, С. Леш, Т. Мітчелл, П. Рікер, Е. Сміт, Ч. Тейлор, Е. Тоффлер, А. Турен, Е. Хобсбаум, В. Хесле, К. Хюбнер, С. Шульман, які вивчали різні загальнотеоретичні аспекти проблеми ідентичності. Всебічні дослідження проблеми національно–державної ідентичності представлені російськими й білоруськими науковцями. Зокрема, до проблеми національної ідентичності зверталися В. Абушенко, В. Бадмаєв, Ю. Бромлей, О. Вебер, Л. Гринін, О. Панарін, В. Пантін, І. Семененко, В. Тишков, В. Толстих, В. Федотова, Н. Федотова, В. Ядов та ін. Серед вітчизняних дослідників ця проблема знайшла своє відображення у роботах В. Андрущенко, Л. Губерського, В. Воронкової, Т. Воропай, П. Гнатенка, В. Євтуха, О. Зернецької, М. Козловця, В. Кременя, М. Степико та ін. Незважаючи на таку велику кількість публікацій з проблем національної ідентичності, зауважимо, що проблема формування української національної ідентичності в умовах інформаційного суспільства потребує відповідного, широкомасштабного осмислення і є цілком нашої статті.

В інформаційному суспільстві пошук національної ідентичності, яка у структурі ідентичностей посідає одне з визначальних місць, стає головною соціокультурною тенденцією. У найзагальнішому вигляді під національною ідентичністю ми зазначаємо відчуття колективної належності до певної національної спільноти, її культури, традицій, спадщини. Національна ідентичність вирізняється особливим поєднанням об'єктивних і суб'єктивних відзнак, що виокремлює одну національну спільноту від іншої. Суттєвого значення тут набувають відчуття спільної долі, спільного майбутнього, загальні переживання, колективна пам'ять, іншими словами все те, що зараджує формуванню спільного «Ми».

У роботі «Прошання з імперією: українські дискусії про ідентичність» професор Варшавського університету О. Гнатюк розкриває національну ідентичність як «комплекс спільних переконань, позицій і вірувань, вироблених у процесі формування окремішності спільноти, який поєднувався з акцептацією політичних прагнень певної політичної групи або акцептацією держави» [2, с. 56]. Таке відчуття належності людини до виокремленої спільноти може зазнавати різноманітних змін, тому, наголошує дослідниця, видається більш доцільним пошук динамічної моделі ідентичності.

У традиційних і навіть індустріальних суспільствах ідентичність особи була чітко фіксованою, соціальні ролі були точно визначені, а відповідна міфологія й ідеологія чітко регламентували сферу мислення і поведінки особистості. Інформаційне суспільство сьогодення змінило базові парадигми життєдіяльності особистості та суспільства, способи ідентифікації подій і явищ, призвело до деструктуризації й делегітимізації соціальних інституцій. спричинило те, що, як зазначає М. Кастельс, «ідентичність стала головним, а іноді й єдиним джерелом смислів. Люди все частіше організовують свої смисли не навколо того, що вони роблять, а на основі того, ким вони є, або на основі своїх уявлень про те, ким вони є» [3, с. 27]. На думку З. Баумана, особливістю інформаційного суспільства є уразливість і ненадійність умов життя. Це комбінація особистісних переживань і «ненадійності (роботи, наявних прав і засобів до існування), невпевненості (в їх збереженні і майбутній стабільності) і відсутності безпеки (власного тіла, свого «Я!» та їх пропозицій: майна, сусідів, всього співтовариства» [4, с. 173].

Український філософ М. А. Козловець у своїй монографії «Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації» наголошує про можливість репрезентації ідентичності національної спільноти як колективної самосвідомості, самовизначення, самовироблення власного образу і змісту самосвідомості. Він підкреслює, що «поняття «національної ідентичності» передбачає вияв колективного самоконструювання образу власної національної спільноти, характер якого багато в чому залежить від об'єктивних передумов і практики функціонування цієї спільноти (наприклад, сприятлива економічна ситуація, політична нестабільність, зовнішні загрози тощо) [5, с. 58–59].

Російський дослідник В. Бадмаєв визнає національну ідентичність як «задану національною уявою світу і національною історією основну ідею, якою живе соціум у певну історичну епоху і тому прийнятну для більшості. Ідентичність, наголошує філософ, несе в собі відповідь

про сутність свого народу, нації, її місце, роль і завдання у світовій історії та ідеальні форми її існування» [6, с. 95].

Автор монографії «Kollektive Identität» Люц Нітгамер оригінально сформулював «ідентичність як поняття в пошуку свого вмісту» [7, с. 58].

Е. Сміт наголошує на глобальному характері національної ідентичності. Він зазначає, що «нація, по суті, привласнює елементи інших видів колективної ідентичності, що зумовлює не лише спосіб, завдяки якому національна ідентичність може поєднуватись з тими іншими різновидами ідентичностей – класовою, релігійною, етнічною – а й хамелеоноподібні перетворення націоналізму як ідеології та інші ідеології, як–от: лібералізм, фашизм, комунізм» [8, с. 23].

С. Шульман запропонував концепцію національної ідентичності, у якій національна ідентичність досліджується як багаторівнева система, що містить у своїй структурі етнічну, культурну і громадянську компоненти [9, р. 559]. В рамках концепції С. Шульмана громадянська, культурна та етнічна ідентичності являються факторами, які представники тієї чи іншої нації вбачають найбільш важливими для їх об'єднання, указують на їх несхожість від представників інших спільнот; факторами, які стають основою ідентифікації з цією спільнотою. Загальний індекс національної ідентичності С. Шульмана вміщує 10 компонентів, зокрема 5 компонентів громадянської ідентичності, 3 – культурної і 2 – етнічної.

Найбільш значний ідентифікаційний потенціал національної ідентичності виконує історичний наратив. В історичному аспекті поняття національної ідентичності зазнає ґрунтовних трансформацій, адже створюючи історію, колективно «конструюючи її», ми висвітлюємо минуле, щоб краще зрозуміти сучасне, а спостереження за змінами ідентичності дозволяє краще збагнути «звідки ми походимо», «куди прямуємо», «ким ми стаємо». Кореляція історичної пам'яті та національної ідентичності може бути описана формулою, запропонованою Т. Кузьо: «немає пам'яті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації» [10, с. 134].

На думку Х. Ортеги-і-Гассета, спільна проєкція майбутнього виростає зі спільного розуміння минулого та свого місця поміж цим минулим і майбутнім. Людина ж зберігає минуле в собі, нагромаджує його, примушує те, що вже минуло, продовжувати існувати «у вигляді того, що вже було» [11, с. 222].

Для дослідження феномена національної ідентичності вкрай важливим є розуміння історичної мінливості способів її конституювання, адже національна ідентичність як наратив не є однорідно цілісною. Вона постає фрагментованою, розірваною, гетерогенною. Як вважає Х. Бхабха національний наратив завжди переривається, оскаржується, спростовується наявністю інших наративів, насамперед наративів національних меншин. Національна ідентичність постійно «перебивається і оскаржується втручанням інших голосів, інших ідентичностей» [12, с. 123].

Національна ідентичність є багатовимірним поняттям, формування якого представляє складний і комплексний процес. Так Е. Сміт у монографії «Національна ідентичність» виділяє такі атрибути, що визначають національну ідентичність як 1) історична територія як рідний край; 2) спільні міфи та історична пам'ять; 3) спільна масова, громадянська культура; 4) єдині

юридичні права та обов'язки для всіх членів суспільства; 5) спільна економіка з можливістю пересуватися в межах національної території. Е. Сміт стверджує, що національна ідентичність утворюється в наслідку «подолання забуття через нащадків, відновлення колективної гідності через покликання на золоту добу, реалізації братерства через символи, ритуали та церемонії, що прив'язують живих до мертвих і полеглих спільноти» [13, с. 28–37].

Ми поділяємо міркування нашого співвітчизника М. А. Козловця, що основними чинниками, які впливають на формування національної ідентичності є «історична територія (або підпорядкування держави міжнародному праву – a state under international law), спільна мова і культура, єдиний економічний простір, релігія і спільні міфи та історична пам'ять, єдині закони і обов'язки для всіх членів та інші». Історична територія, на якій розміщується національна спільнота в часі й просторі, забезпечує її «святими місцями», об'єктами духовного та історичного поклоніння, розкриває неповторність «духовної географії» тієї чи іншої нації [14, с. 71].

Історична пам'ять є унікальною сукупністю уявлень національної спільноти про минуле, зафіксоване у формах знань, культурних стереотипів, архетипів, міфів. Формування національної ідентичності, зростання національної свідомості відбувається через усвідомлення людьми самотності власної історичної долі.

Роль політичних чинників у структурі національної ідентичності є вкрай важливою, але нажалі на різних етапах розвитку цивілізації трансформуються політичні форми держави, змінюються пріоритети в політиці. Революції, війни, зміни політичного устрою, втрата державності сприяють створенню нової соціально-політичної парадигми суспільства, і в свою чергу, спричиняють розвиток нової національної ідентичності. Однак є базові принципи, що формують політичну культуру кожного суспільства й цивілізації, яка, за визначенням І. Василенка, є «космосом символічних форм» [15, с. 27]. Про існування «політичної нації» дозволяє говорити спільність політичного життя, а також належність до спільного правового і політичного простору, зокрема, Європейського співтовариства. Існування «культурної нації» визначається спільністю культури, мови і релігії. Поділ на політичну і культурну нації є досить умовним, бо реальні нації є поєднанням обох типів.

Величезне значення у формуванні національної ідентичності мають політична культура і політична символіка. Політична культура являє собою певні соціально типові зразки поведінки, форми взаємовідносин між громадянами і владою. Політична символіка притаманна всім суспільствам і цивілізаціям, є невід'ємною ідеологічною складовою суспільного життя, що утворює єдність між минулим, сьогоденням і майбутнім народом.

У процес збереження національної ідентичності міцно влітається економічний чинник, адже будь-яка цивілізація не може існувати без виробництва матеріальних благ. Основу існування національних держав складають господарські зв'язки, які протягом історії розвитку людства постійно змінюються, набувають різних форм (сільськогосподарські, промислові, інформаційні тощо) і різної структури. При всьому розмаїтті форм господарювання в межах окремої країни формуються характерні риси економічної, господарської діяльності,

типові в цілому саме для цього соціуму особливості економічної поведінки, господарської етики.

Важко переоцінити роль етнокультурних чинників для підтримки і формування національної ідентичності. Національна спільність ідентифікується на основі культурних ознак, які передують іншим критеріям ідентифікації: релігії, династіям, економічним інтересам. Надбання предків створюють підґрунтя, від якого повинен відштовхуватись кожен член спільноти у процесі своєї національної самоідентифікації. І це насамперед мова, якою вони спілкуються, традиції, релігія, витвори мистецтва тощо.

Система певних матеріальних і духовних цінностей, сукупність форм життєдіяльності, характерних для конкретного етносу утворює національну культуру, що, як вважає М. А. Козловець, стає «своєрідним генератором життя, упорядником життєвого хаосу, де національне – це структурований упорядкований лад [6, с. 73]. В контексті певної національної культури здійснюється формування особистості, пошук «власних» ідеалів і цінностей, залучення до традицій, формування характеру і світогляду. Кожна національна культура за своїм змістом є унікальною та поєднує в собі риси загальнолюдської культури і елементи, пов'язані з атрибутами розвитку цієї національної спільноти. Вагомим соціокультурним фактором національної ідентифікації є релігія, яка значною мірою зумовлює поведінку великих мас людей, систему їх цінностей і установок, що передаються від покоління до покоління. Як вважає С. Гантінгтон, «релігія дає людям почуття ідентичності і напрямку в житті» [14, с. 142].

На формування національної ідентичності також впливають і зовнішні, геополітичні фактори, у тому числі, наявність зовнішньої небезпеки.

Британський історик Е. Хобсбаум встановлює два ключові способи побудови національної ідентичності. Перший спосіб ідентифікації ґрунтується на так званому «кровному праві» («*ius sanguinis*»), відповідно до якого вважають, що члени однієї нації мають спільне походження і спільну культуру, формуючи етнокультурну націю. Другий спосіб спирається на так зване «право території» («*ius solii*») і поширений серед груп, яким бракує спільного походження і спільної культури. Визначальним для цього способу є зростання солідарності серед населення певної території незалежно від етнічних, культурних, мовних та інших відмінностей місцевих жителів. Такі народи формують політичні нації [8, с. 324].

Глобалізаційні процеси вносять суттєві корективи в попередні трактування поняття національної ідентичності, що пов'язано із невизначеністю, розбіжністю і різноспрямованістю тенденцій розвитку сучасної цивілізації. У сучасному глобалізованому суспільстві національні ідентичності не є сталими, фіксованими та назавжди даними реальностями.

Індивіди обирають та конструюють свою тотожність з різними спільнотами, способом життя, цінностями, причому на протязі життя вони роблять цілу низку виборів залежно від кола доступних колективних ідентичностей. Ми поділяємо думку українського філософа М. Т. Степіко, яку він висвітлює у монографії «Українська ідентичність: феномен і засади формування», де зазначив, що «кожна нація завжди реалізує ідентичність, що домінує, уособлює та презентує її історичну та соціокультурну окремішність і в очах своїх громадян, і на міжнародній арені.

М. Т. Степіко підкреслює, що ідентичність сьогодення не визначається наперед ідентичністю предків і не досягається тиском з боку оточення чи держави. Дослідник наголошує, що процес формування ідентичності кожної окремої людини ніколи не припиняється, оскільки змінюються умови її існування. Будь-яка людина має кілька незалежних ідентичностей, навіть контрверсійних, які можуть замінюватися окремо одна від одної.

Національна ідентичність не мусить обмежуватися раз і назавжди визначеними етнічними межами. Вона повинна співпасти з громадянською ідентичністю, з усвідомленням приналежності до тієї чи іншої політичної спільноти.

Зауважимо, що процес формування національної ідентичності є синергетичним процесом, тому досліджуючи його, треба пам'ятати про так звані точки біфуркацій (від лат. *bifurcus* – роздвоїти, розділити), що є реальним феноменом у розвитку будь-якої системи. Точки біфуркації відображають так звані «збуджений стан» систем, й знаходяться немовби на перехресті, і навіть незначна зовнішня флуктуація (від лат. *fluctuatio* – коливання) може спричинити зміни подальших еволюційних шляхів, переходи до інших атракторів.

Українське суспільство сьогодні знаходиться саме в точці біфуркації, а майбутній атрактор розвитку української суспільної системи визначається економічним, демографічним, соціальним та політичним потенціалами, а також позитивним сприйняттям української держави її громадянами. Сьогодні перед нами як українською нацією відкривається новий світ, у якому людина, завдяки всьому відкритому досвіду (колективному, індивідуальному, набутому в умовах кардинальної відсутності усталених істин) спроможна взяти власну долю у свої руки.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Особистісно орієнтоване навчання / О. Я. Савченко // Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С.626–627.
2. Greenfeld L. Nationalism: Five Roads of Modernity. – Cambridge MA: Harvard University Press, 1992. – P.34–36.
3. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність / Ольга Гнатюк. – К.: Критика, 2005. – 528 с.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс / Пер. с англ. под ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Бауман З. Текучая современность / З. Бауман / Пер. с англ. под ред. Ю. А. Асочакова. – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.
6. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія / М. А. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
7. Бадмаев В. Н. Феномен національної ідентичності (Соціально-філософський аналіз): Дис... д-ра філос. наук. – Волгоград, 2005. – 140 с.
8. Сміт Е. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт; [пер. з англ. П. Таращука]. – К.: «Основи», 1994. – 224 с.
9. Shulman S. Challenging the Civic / Ethnic and West / East Dichotomies in the Study of Nationalism // Comparative Political Studies. – 2002. – Vol.35. – N5. – P.559.
10. Kuzio T. Ukraine. State and Nation Building / T. Kuzio. – London: Routledge, 1998. – P.134.
11. Ортега-і-Гассет. Возникновение философии. Что такое философия? / Ортега-і-Гассет. – М., 1991. – С.222.
12. Bhabha H. K. Location of culture. – L.; N. Y., 1998. – P.123.
13. Василенко И. А. Диалог цивилизаций и социокультурные проблемы политического партнерства / И. А. Василенко. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 292 с.
14. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской идентичности / С. Хантингтон; Пер. с англ. А. Башкирова. – М.: ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзит книга», 2004. – 635 с.
15. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування української модерної нації XIX–XX ст. – К.: Генеза, 2000. – 360 с.

References

1. Savchenko O. Ia. Osobystisno oriientovane navchannia / O. Ia. Savchenko // Entsyklopediia osvity / Akademiia ped. nauk Ukrainy; [holovnyi red. V. H. Kremen]. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – S. 626–627.
2. Greenfeld L. Nationalism: Five Roads of Modernity. – Cambridge MA: Harvard University Press, 1992. – P. 34–36.
3. Hnatiuk O. Proshchannia z imperiieiu : ukrainski dyskusii po identychnist / Olha Hnatiuk. – K.: Krytyka, 2005. – 528 s.
4. Kastel's M. Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura / M. Kastel's / Per. s angl. pod red. O. I. Shkaratana. – M.: GU VSHJe, 2000. – 608 s.
5. Bauman Z. Tekuchaja sovremennost' / Z. Bauman / Per. s angl. pod. red. Ju. A. Asochakova. – SPb.: Piter, 2008. – 240 s.
6. Kozlovets M. A. Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: monohrafia / M. A. Kozlovets. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. – 558 s.
7. Badmaev V. N. Fenomen natsionalnoi ydentychnosti (Sotsyalno-fylosofskiy analiz): Dys... d-ra fylos. nauk. – Volhohrad, 2005. – 140 s.
8. Smit E. Natsionalna identychnist / Entoni D. Smit; [per. z anhl. P. Tarashchuka]. – K.: «Osnovy», 1994. – 224 s.
9. Shulman S. Challenging the Civic / Ethnic and West / East Dichotomies in the Study of Nationalism // Comparative Political Studies. – 2002. – Vol. 35. – N5. – P. 559.
10. Kuzio T. Ukraine. State and Nation Building / T. Kuzio. – London: Routledge, 1998. – P. 134.
11. Orteha-y-Hasset. Voznyknovenye fylosofiy. Chto takoe fylosofiya? / Orteha-y-Hasset. – M., 1991. – S. 222.
12. Bhabha H. K. Location of culture. – L.; N. Y., 1998. – P. 123.
13. Vasilenko I. A. Dialog civilizacij i sociokul'turnye problemy politicheskogo partnerstva / I. A. Vasilenko. – M.: Jeditorial URSS, 1999. – 292 s.
14. Hantington S. Kto my? Vyzovy amerikanskoj identychnosti / S. Hantington; Per. s angl. A. Bashkirova. – M.: OOO «Izdatel'stvo AST»: OOO «Tranzit kniga», 2004. – 635 s.
15. Hrytsak Ia. I. Narys ictoppii Ukrainy: formuvannia ukrainskoi modernoi natsii XIX–XX st. – K.: Heneza, 2000. – 360 s.

Yaroshenko L. V., candidate of philosophical sciences, associate professor of department of public and pedagogical disciplines, Ukrainian state university of finances and international trade (Ukraine, Kyiv), L.yaroshenko@meta.ua

Socio-cultural phenomenon of «national identity»: social and philosophical analysis

The article analyzes the theoretical basis for the formation of national identity. National identity is defined as a social subject with the nation, its symbols, values, culture, history, territory, state and legal institutions, political and economic interests. National identity is revealed through such basic concepts as the national feelings, national consciousness, national character, mentality, national images of the world, national idea. The main factors that determine the formation of national identity, is a historical territory, language and culture, a common economic space, religion, common myths and historical memories, common law, etc. The article substantiates that globalization as a historical form of the unity of the world community, weakens national institutions at various levels of their being: the state, the national-ethnic, individually, changes the method of identifying the events and phenomena of members of the global community, transforming the traditional structures and principles of self-identification. The issues raised in the article are relevant. Ukraine today is the intersection of these contradictory trends as globalization, modernization, war, occupation, orientation to the West or the East. It all leads to a mosaic of Ukrainian society and segmentation, multi-directional aspirations of different sections of society, there are several sub-cultures. It creates a situation of permanent systemic crisis of society. On the topic of national identity there is a large number of publications. However, the problem of formation of the Ukrainian national identity in the information society requires a corresponding large-scale thinking. In the information society, national identity ceases to search the main socio-cultural trend. In modern society, national identities are not permanent, fixed and all these realities. Individuals determine their belonging to different communities.

Keywords: ethnicity, nation, national identity, or identifying, national consciousness, national character, mentality, national images of the world, national idea.

Ярошенко Л. В., кандидат философских наук, доцент кафедры общественных и педагогических дисциплин, Украинский государственный университет финансов и международной торговли (Украина, Киев), L.yaroshenko@meta.ua

Социокультурный феномен «национальная идентичность»: социально-философский анализ

Анализируются теоретические основы формирования национальной идентичности. Национальная идентичность определяется как соотношение социального субъекта с нацией, ее символами, ценностями, культурой,

историей, территорией, государственными и правовыми институтами, политическими и экономическими интересами. Национальная идентичность раскрывается через такие базовые понятия, как национальные чувства, национальное сознание, национальный характер, менталитет, национальные образы мира, национальная идея. Основными факторами, которые определяют формирование национальной идентичности, являются историческая территория, язык и культура, единое экономическое пространство, религия, общие мифы, историческая память, единые законы и т.д. В статье обосновано, что глобализация, как историческая форма единства мирового сообщества, ослабляет национальные структуры на различных уровнях их бытия: государственном, национально-этнической, индивидуальном, изменяет способ идентификации событий и явлений участниками глобального сообщества, трансформирует традиционные структуры и принципы самоидентификации.

Ключевые слова: этнос, нация, национальная идентичность, самоидентификация, национальное сознание, национальный характер, менталитет, национальные образы мира, национальная идея.

* * *

УДК 130.2:165.721

Яцик С. П., кандидат философских наук, доцент кафедры управління освітою, Національна академія державного управління при Президенті України (Україна, Київ), mfei@i.ua

**ТЕХНОКРАТИЗМ VS ДУХОВНІСТЬ:
АНТРОПОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

Осмыслится та аналізується проблематика вдосконалення людини на основі вивчення робіт провідних європейських філософів, ідей яких лягли в основу європейської культури.

Проаналізовано тлумачення вдосконалення людини як об'єкту маніпуляції, що укорінено технократичним мисленням. Зроблено висновок, що вплив праці Ніцше зумовив розуміння європейської культури як такої, що знаходиться в стадії кризи й зазнає деструктивного впливу мас.

Ключові слова: культурно-історична парадигма, європейська традиція, воля до влади.

Друга половина XIX століття в західноєвропейських країнах проходить під знаком критики просвітницької моделі культури. Ситуація на початку ХХІ століття практично не зазнала змін. Підставою для критики послужило те, що прагнення європейців до істини і прогресу виправдало себе не у всьому. Багато мислителів цього періоду відзначали разом з незаперечними досягненнями цивілізації і величезні втрати в культурі. Найбільш рельєфно це зробив Ф. Ніцше, що підняв проблему кризи західноєвропейської культури і що проаналізував тенденцію наростання нігілізму. Європейське суспільство відійшло, на його думку, від традиційних цінностей і від традиційної культури.

Повсякденно-практичне життя людини наповнено переважно орієнтаціями на матеріальні цінності, тому постійно виникає необхідність коректування співвідношення матеріальних і духовних чинників життя, чим в основному займалися релігія, філософія і мистецтво. Сьогодні ця проблема не втратила своєї актуальності. Співвідношення матеріальних і духовних орієнтацій і інтересів в житті людей – це гнучка і динамічна система, яка змінюється від епохи до епохи. Проте, активізував інтерес до даної проблеми Ф. Ніцше. Займалися цією проблемою й такі філософи і культурологи: Х. Ортега-і-Гассет, П. Сорокін, К. Леонтьєв, В. Соловійов, М. Бердяєв, Н. Лосський, М. Бахтін.

Метою цього дослідження є аналіз антропологічних векторів розвитку європейської культури через філософське осмислення технократизму та духовності у їх бінарній опозиції.